

Šaltinių publikacijos

ANDRIEJAUS VOLANO RYKŠTĖS IR PENTINAI: EREZIJOS TRAMDYMAS

Gintarė Petuchovaitė

Vilniaus universiteto
Lietuvių literatūros katedros doktorantė

Straipsnyje pažymima, kad XVI a. evangelikų reformatų ideologas Andriejus Volanas buvo ne tik aršus katalikų priešininkas, bet ir aktyviai dalyvavo maždaug pusę amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje trukusioje literatūrinėje polemikoje Švč. Trejybės klausimu. Teigiama, kad savo oponentus – radikaliosios reformacijos krypties atstovus Volanas laikė eretikais, todėl straipsnyje bandoma apibendrinti jo erezijos sampratą. Tvirtinama, kad Volanas radikaliai, pačius krikščionybės pagrindus ardančias idėjas siekė sutramdyti rykštėmis ir pentiniais – griežta ir ortodoksine evangelikų reformatų mokymo sistema (Antruoju helvetų tikėjimo išpažinimu, 1566). Pateikiamas bei komentuojamas Volano poziciją ir nuostatas erezijos atžvilgiu atskleidžiantis tekstas – dedikacija žemaičių bajorui Jonui Šemetai iš paskutiniojo šiai polemikai skirto 1592 m. veikalo Keletas laiškų, skirtų sugriauti samosatiečių doktrinos klaidingumui ir sutvirtinti tikrajai nuomonei apie dieviškąją Trejybę, kuriame pranašaujama greita antitrinitorizmo baigtis.

XVI a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vykę krikščioniškosios religinės sąmonės kaitos procesai skatino „tikrojo“ tikėjimo paieškas. Įvairių krikščioniškų tikybų atstovai vienaip ar kitaip aiškinosi, sprendė tarpusavio santykius, siekė daryti poveikį visuomenės politiniam, socialiniam ir kultūriniam gyvenimui. Teologinio polemiko turinio literatūros veikalai buvo viena iš labiausiai paplitusių religinio identiteto raiškos formų, „teisingo“ tikėjimo įrodymu, priemone atsiriboti nuo kitų naujai susikūrusių ar jau buvusių išpažinimų, taip pat įrankiu kurti negatyvų priešininkų įvaizdį, juos diskredituoti. Literatūrinėje kovoje dažniausiai susiremdavo tokios priešininkų grupės: katalikai

(jėzuitai) ir evangelikai reformatai (nuo 8 deš.), katalikai (jėzuitai) ir stačiatikiai (nuo 8 deš.), evangelikai reformatai ir antitrinitoriai¹ (nuo 7 deš.). Pastaroji religinė polemika buvo turbūt pati aršiausia. Radikaliosios reformacijos krypties šalininkų tekstai kvestionavo pamatinę, visuotiniuose Bažnyčios susirinkimuose prieš tūks-

¹ Radikaliosios Reformacijos krypties atstovai, save vadinę Lietuvos broliais arba Mažąją reformatų bažnyčia (*Ecclesia reformata minor*). Bibliografijoje dažnai vartojamas terminas „arijonai“, tačiau jis neapima visų tiek Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, tiek kitose Europos šalyse egzistavusių judėjimo formų, greičiau kai kurių tyrėjų yra nekritiškai perimtas iš XVI a. polemikos literatūros veikalų. Įvardijimas „antitrinitorizmas“ yra neutraliausias, taikliausiai nusakantis vienintelį bendrą visų šalininkų idėjinį pagrindą – Švč. Trejybės dogmos neigimą.

tantmetį patvirtintą Švč. Trejybės dogmą. O evangelikai reformatai užsiėmė tradicinės krikščioniškos Dievo sampratos apologetika, oponentus jie laikė eretikais.

Svarbiausias šios erezijos tramdytojas, operatyviai reagavęs į šalyje sklidusias kontroversiškas idėjas, buvo evangelikų reformatų ideologas², karališkasis sekretorius Andriejus (Andrius) Volanas (Andreas Volanus, Andrzej Wolan, apie 1531–1610 01 06). Nors istoriografijoje dominuoja Volano, kaip katalikų priešininko, įvaizdis, šiame straipsnyje siekiama akcentuoti ne mažiau svarbų jo vaidmenį polemikoje Švč. Trejybės klausimu. Taip pat pateikiamas Volano poziciją ir nuostatas erezijos atžvilgiu atskleidžiantis trumpas tekstas, religinės XVI a. retorikos pavyzdys – dedikacija žemaičių bajorui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dignitoriui Jonui Šemetai iš paskutiniojo šiai polemikai skirto 1592 m. veikalo *Keletas laiškų, skirtų sugriauti samosatiečių doktrinos klaidingumui ir sutvirtinti tikrajai nuomonei apie dieviškąją Trejybę*³. Iki šiol skaitytojui lengvai buvo prieinamas tik vienas – pirmasis Volano polemikos su antitrinitoriais

tekstas – 1565 m. rašytas viešas laiškas Kijevo vyskupui Mikalojui Pacui (apie 1527–1585), kuris su Rasos Jurgelėnaitės vertimu į lietuvių kalbą perspausdintas 1996 m. išėjusiuose Volano *Rinktiniuose raštuose*⁴.

Trijuose 1566, 1582, 1592 metų Volano polemikos veikaluose aiškiai matyti evangelikų reformatų akistatos su antitrinitorių ideologija raida. Viešas laiškas Pacui (1566) buvo pirmas rimtas evangelikų reformatų atsakas į kilusias trinitoristines prieštaras, kurios laikytos tik laikiniais suklydimais. *Andriejaus Volano atsišaukimas*⁵ (1582) jau turėjo labai konkretų adresatą – visus Abiejų Tautų Respublikos antitrinitorius kaip akivaizdžios erezijos atstovus bei tikslą – atremti radikaliąsias teorijas (ypač naujai pasirodžiusio unito-rizmo) ir palenkti jų šalininkus į „teisingąjį“, t. y. evangelikų reformatų tikėjimą,

² Vartojant ideologijos terminą, omenyje turima Peterio Dinzlbacherio įsitikinimo turinio apibrėžtis (P. Dinzlbacher, „Mentaliteto istorijos teorijos ir praktikos klausimai“, *Europos mentaliteto istorija: pagrin-dinių temų apybraižos*, sudarė P. Dinzlbacher, vertė A. Gailius, L. Katkus, L. Malakauskaitė, S. B. Vangli-kaitė, R. Zamuškevičienė, Vilnius: Aidai, 1998, p. xxii).

³ [Andriejus Volanas] *EPISTOLAE ALIQUOT AD REFELLEN-DUM DOCTRINAE SAMOSATINIANAE errorem, ad astruendam Orthodoxam de Divina Trinitate sententiam, hoc tempore lectu non inutiles. Ab Andree Volano scriptae. VILNAE, In Officina Coetus Evangelici Vilnensis: Anno, 1592. Impensis, Generosi ac Magnifici Domini, D. Ioannis Schemeti* [92 p.], A2r–A3v. Naudo-tasi mikrofilmo (Mf 4402) iš Nacionalinės bibliotekos Varšuvoje kopija, išlikęs egzempliorius saugomas Osolinskių nacionalinio instituto bibliotekoje.

⁴ [Andriejus Volanas] *Epistola ad Reverendissimum Dominum Nicolaum Pacium Episcopum Kiioviensem ab Andree Volano scripta, explicans controversiam his temporibus de S[ancta] Trinitate motam, ostendens[ue] Patrem, Filium et Spiritum sanctum ut unius eiusdem[ue] naturae sive essentiae, sic recte unum Deum dici, ad evitandam pluralitatem Deorum*, in: [Mikalojus Pacas] *ORTHODOXA FIDEI CONFESSIO DE UNA EADEMQUE DEI PATRIS, FILII, ET SPIRITUS SANCTI DIVINITATE, AC TRIBUS PERSONIS, tam e Scriptura Sacra, quam vetustissimis Ecclesiae doctoribus summatim collecta, Regiomonti Borussiae: In officina Iohannis Daubmanni, 1566, V–a3* (A. Volanas, *Rinktiniai raštai*, sudarė Marcelinas Ročka ir Indrė Lukšaitė, iš lotynų kalbos vertė M. Ročka, E. Ulčėnaitė, R. Jurgelėnaitė, iš senosios lenkų kalbos vertė I. Lukšaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 312–343).

⁵ [Andriejus Volanas] *PARAENESIS ANDRAEAE VOLANI, AD OMNES IN REGNO POLONIAE MAGNOQUE DUCATU LITVANIAE, Samosatenianae vel Ebioniticae doctrinae professores: Eiusdem[ue] ad nova Ebionitarum contra Paraenesin obiecta, Responsio. Nunc primum in lucem edita: cum Indice. SPIRAE apud Bernardum Albinum, ANNO M. D. LXXXII. [1582] [[12] 212 [9] p.]*.

priimant *Antrąjį helvetų tikėjimo išpažinimą* (*Confessio helvetica posterior*, 1566), kuris 1570 m. buvo išverstas į lenkų kalbą ir patvirtintas Lietuvos ir Lenkijos reformatų generaliniame sinode Sandomire. Paskutinis leidinys – 1592 m. išėjęs laiškų Jurgiui Šomanui (Georg Schoman, 1530–1591) ir Jonui Licinijui Namislovijui (Jan Licinius (Licyniusz) Namysłowski, apie 1550 – prieš 1636) rinkinys – buvo galutinis Volano atkirtis antitrinitorizmo iššūkiams, numatant judėjimo pabaigą ir siūlant oponentams vienintelį galimą išsigelbėjimą – pažiūrą išsižadėjimą ir konversiją į reformatoriškąjį evangelizmą. Šie Volano veikalai straipsnio autorės jau buvo pristatyti⁶, todėl plačiau čia nekomentuojami.

Oponuojant antitrinitoristinei ideologijai, ryškėjo ir pačių evangelikų reformatų savimonės pokyčiai. Volanas tvirtino ir grynino ortodoksinius Lietuvos evangelikų reformatų principus, reiškė tapatumą europinei šios konfesijos doktrinai, ypač norėjo pademonstruoti atsiribojimą nuo antitrinitoriškų idėjų, pirmiausia ir kilusių bendruomenės viduje. Nuo Evangelikų reformatų bažnyčios (*Ecclesia reformata maior*), Lietuvoje pradėjusios formuotis 1553–1557 m., antitrinitoriai, kaip Mažoji reformatų bažnyčia (*Ecclesia reformata minor*), galutinai atsiskyrė ir pradėjo rengti savo sinodus tik 1565 m. Volanas buvo gerai susipažinęs su visa gana greitai kitusia antitrinitorių (triteistine, diteistine, unitoristine) ideologija: nuo pirmųjų Petro Gonezijaus (Piotr z Goniądza, Petrus Go-

nesius, apie 1530–1573) „servetizmo“⁷ (triteizmo) idėjų Secemino evangelikų sinode 1556 m. iki aiškesnę formą įgavusios Lelijaus (Lelio Sozzini, Lelius Socyn, 1525–1562) ir jo sūnėno Fausto (Fausto Sozzini, Faust Socyn, 1539–1604) Socinų religinio mokymo sistemos (unitorizmo, socinizmo), galutinai susiformavusios Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei Lenkijos Karalystėje, ar net nonadorantizmą⁸ propagavusio Simono Budno (Szymon Budny, 1530–1593) samprotavimų.

Religinėje Volano sąmonėje buvo įsitvirtinęs visų antitrinitorių kaip eretikų, klaidatikių vaizdinys. Kadangi erezijos terminas yra stipriai konfesiškai konotuotas⁹, trumpai apžvelgiama Volano trinitoristinės polemikos tekstuose ryškėjanti erezijos samprata. Šią sampratą atskleisti pirmiau-

⁷ 1556 m. Secemino sinode Gonezijus buvo vadinas „naujuoju arijonu ir servetininku“ (*novus Arianus et Servetianus*) pagal radikališios reformacijos krypties įkvėpėjo bei trinitoristinės polemikos gaivintojo XVI a. Europoje Migelio Serveto vardą (Miguel Serveto, Michael Servetus, 1509/1511–1553) (*Akta synodów różnowierczych w Polsce*, t. I (1550–1559), opracowała Maria Sipayłło, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1966, p. 47).

⁸ Nonadorantizmas – iš unitorizmo kilusi mąstymo kryptis, kurios atstovai Kristų laikė tik žmogumi, jo kultą vadino stabmeldyste. Idėjinis nonadorantizmo Lietuvoje vadovas – Simonas Budnas, aktyviai bendravęs su Transilvanijos grupe, ypač su graikų emigrantu Jokūbu Paleologu (Giacomo Palaiologo, Jacob Palaiologos, Paleolog z Korfu, apie 1520–1585). Lietuvos unitorių bendruomenė „išsivale“ išvadydama nonadorantistus: 1582, 1584 m. ekskomunikuotas Budnas, 1599 m. Naugarduko sinode – likę negarbinantieji.

⁹ Pavyzdžiui, A. Volanas antitrinitorius vadino žydais, statančiais „naująją sinagogą“ (*synagoga nova*) ([Andriejus Volanas], *Epistolae aliquot*, B4v). Katalikiškosios sąmonės atstovas jėzuitas Petras Skarga (Piotr Skarga, 1536–1612) patį A. Volaną vadino „eretiku“ (*haereticus*), o jo bažnyčią – „cvinglijonų sinagogą“ (*synagoga Zwinglianorum*), taip priartindamas jį prie judėjų (*Vilniaus akademijos spaustuvės šaltiniai, XVI–XIX a.*, parengė Irena Petrauskienė, Vilnius: Moks- las, 1992, p. 61–63; 260–261).

⁶ G. Petuchovaitė, „Andriaus Volano polemikos su antitrinitoriais raštai“, *Literatūra*, 2012, nr. 54 (1), p. 19–38, prieiga internete: www.literatura.ffv.vu.lt/wp-content/uploads/2013/02/19-381.pdf.

sia padeda jo kelta tiesos (normos) ir klaidos (erezijos) opozicija, taikyta tikrajai (*mes*) bei suklaidentajai (*jūs*) bendruomenėms: *O šis tikrasis ir patikimasis mokymas, kaip atskirti visas erezijas nuo to, kas teisinga ir nesugadinta, yra pripažįstamas kaip taisyklė, idant viskas, kas įvedama į Bažnyčią ir kas nukrypsta nuo bendros Apaštališkosios bažnyčios nuomonės, būtų visuotinai atmesta kaip eretiška*¹⁰. Stiprus Volano, kaip evangelikų reformatų ideologo, identiteto bruožas buvo tiesos pojūtis skelbiant doktriną ir įsitikinimas teologinio atnaujinimo misija¹¹ pagal ankstyvosios Bažnyčios pavyzdį. Tinkamos krikščionybės ir ortodoksinės trinitologijos pagrindu Volanas laikė tradiciją – nuo amžių klaidų apvalytą dieviškąjį (Kristaus) mokymą: Apaštalų raštus, ankstyvosios Bažnyčios ir Bažnyčios Tėvų mokymą. O antitrinitoriai neigė Bažnyčios tradiciją kaip žmogiškuosius išsigalvojimus, gręžėsi į dar ankstyvesnius krikščionybės laikus negu evangelikai – iki visuotinio Nikėjos (325) susirinkimo.

Apaštališkosios tradicijos tęstinumo besilaikančią Evangelikų reformatų bažnyčią Volanas priešino laikinoms naujųjų autorių mokymo sistemoms: *žinome, kas ir kokiais laikais iškilo, kad galėtume juos*

¹⁰ *Haec vero certa et infallibilis discernendi omnes haereses a vera et sana doctrina, agnoscitur regula, ut quidquid in Ecclesiam introducit, quod a comuni Apostolicae illius Ecclesiae sententia, discrepat, id tanquam haeticum omnino sit rejiciendum* ([Andriejus Volanas], *Paraenesis Andreae Volani*, 1582, p. 162).

¹¹ Martynas Liuteris (Martin Luther, 1483–1546) ir Jonas Kalvinas (Jean Calvin, 1509–1564) vadinami *ankstesnio ir apaštalinio tyrumo atnaujintojais (restauratores priscae et Apostolicae puritatis)* ([Andriejus Volanas] *Paraenesis Andreae Volani*, 1582, p. 163). Evangelikų reformatų mokymas gimdžiamas principu *Ecclesia reformata semper reformanda* (reformuotoji Bažnyčia yra visuomet atsinaujinanti).

*teisėtai kartu su visa Bažnyčia nuteisti kaip eretikus*¹²; *Įtartinais, suklastotais ir neteisingais dalykais pelnytai laikoma visa tai, kas skatina naujų autorių dogmų radimąsi ir kas remiasi ne Apaštalų perduoto mokymo amžinybe, bet nauju tam tikrų žmonių prasimanymu*¹³. Smerkti eretišką mokymą, Volano manymu, leidžia žmogiška to mokymo kilmė¹⁴; religinės bendruomenės „žmogiškumą“, taigi ir klaidingumą, nurodo jos pavadinimas, kildinamas iš pradininko: *sabelijonai (Sabelliani), arijonai (Arrianos), nestorijonai (Nestoriani), manichėjai (Manichaei)*¹⁵, *eutichiečiai (Eutychiani)*¹⁶ etc. Evangelikų reformatų ideologas jautėsi demaskavęs šių mokymų pseudokrikščioniškumą, jų plitimą siejo su Antikristo veikimu¹⁷. Apibendrintai galima teigti, kad Volano sąmonėje demonizuotas antitrinitorizmas įgavo priešininko žūtbutinėje kovoje įvaizdį. Ši akistata greičiausiai buvo suprasta kaip evangelikų reformatų tikėjimo išbandymas, o lyderiui buvo tekęs erezijos tramdytojo vaidmuo.

Radikaliųjų pažiūrų evangelikai iš tiesų niekada nesutarė dėl bendros „tiesos“ – ne-

¹² *scimus qui et quibus temporibus exorti fuerunt, ut pro haereticis cum universa Ecclesia merito illos condemnemus* ([Andriejus Volanas], *Paraenesis Andreae Volani*, 1582, p. 160).

¹³ *Omnia enim suspecta, adulterina, et falsa merito iudicantur, quae nova a novis autoribus proceduntur dogmata, nec perpetuitate doctrinae ab Apostolis traditae, sed nova certorum hominum adinventione nituntur* (*Ibid.*, p. 161).

¹⁴ *ab homine non a Spiritu Sancto* (*Ibid.*, p. 161) – „iš žmogaus, ne iš Šventosios Dvasios“ (*lot.*).

¹⁵ Babiloniečio Manio (mirė 276) įsteigta sistema gnostinė religija, įkūrėjas save laikė paskutiniu pranašu po Zaratustros, Budos, Jėzaus (H. Vorigmler, *Naujasis teologijos žodynas*, Kaunas: Katalikų interneto tarnyba, 2003, p. 328).

¹⁶ *Ibid.*, p. 161.

¹⁷ [Andriejus Volanas], *Epistolae aliquot*, 1592, C2v, C3v etc.

turėjo išbaigtos bendruomeninės, visą judėjimą vienijančios bei ideologiją apibendrinančios doktrinos. Todėl Volanas, šalia idėjų naujumo ir prasimanymų, vienu iš skiriamųjų erezijos bruožų laikė ir nuomonių įvairovę (antitrinitoriai *negali sutarti dėl vieno ir aiškaus kelio*¹⁸), ją siejo su visada nepastoviu ir įvairialypiu melu (*mendacium*), o *tiesa paprasta ir vienalytė, kaip kad tiesi linija irgi būna tik viena, o kreivių skaičius begalinis*¹⁹. Ta vienintelė „tiesa“ buvo visų evangelikų reformatų pripažįstamas bendras tikėjimo išpažinimas, 1566 m. parengtas Hainricho Bulingerio (Heinrich Bullinger, 1504–1575).

Volanas išryškino erezijos veikimo principus – tai veidmainystė ir apsimeitinėjimas: *iš tikrųjų toji melaginga dvasia tuo lengviau suklaidina ir apkvailina žmonių protus, nes melą pridengia tiesos pavidalu*²⁰. Iškreiptą eretikų tiesos pojūtį ir supratimo paradoksalumą Volanas apibūdino pasitelkdamas jėzuitų ironiją: *tai gi jėzuitai, matyt, teisingai sprendžia, kad visos doktrinos dalys, kurias eretikai laiko antikrikščioniškomis, yra nesugadintos ir sveikos*²¹. Beje, antitrinitorizmas buvo vienintelė reformuotosios krikščionybės atšaka, kurios nepripažino jokia kita konfesija. Antitrinitoriai buvo vejami iš dau-

gelio Europos valstybių, prieglobstį rado tik Transilvanijoje, kur antitrinitorizmas tapo viena iš valstybinių kunigaikštystės religijų, gyvavusių visą XVIII a.

Polinkį į ereziją Volanas siejo su negebėjimu vadovautis sveiku protu (protas – teisingumo matas), kaip tam tikra tikėjimo negalia, kuri greičiausiai išstinka dėl Dievo malonės nebuvimo ir pranašauja pasmerkimą, patekimą į Šėtono (Velnio) valdas – pragarą: *Mat kas šiek tiek akylesnis, tas būtinai pamatys akivaizdžias Šėtono pinkles, taip nesumaniai ir negudriai išdėstytas, kad tas, kuris į jas patenka, įrodo, kad yra netekęs proto ir akių šviesos*²². Tyrą ir skaidrų Apaštalų mokymą patys evangelikai reformatai skyrė vadovaudamiesi protu ir nuovoka, klaidas siejo ne su *apaštalų amžiumi (saeculum Apostolorum)*, o su konkrečiais popiežiais, vyskupais ar vienuoliais, įvedusiais nereikalingas apeigas, skaistyklos „pasakėles“, mirusiųjų, šventųjų šaukimąsi etc.²³

Volanas triuškinio pagrindinį antitrinitorių kontrargumentą, neva jie remiasi tik *sola scriptura* principu, jų pažodinį, paraidinį Šventojo Rašto skaitymą bei paviršutinišką suvokimą laikydamas vienu iš erezijos pasireiškimo būdų: *erezija, aišku, išsiduoda kalbėdama, tačiau išvagdama iš ten prasmę ir apgaulėmis aptemdydama reikšmę, kurią pati sugalvojo*²⁴; *iškraipy-*

¹⁸ *in una ac simplici viam corrupendarum via convenire secum nequeant* ([Andriejus Volanas], *Epistolae aliquot*, 1592, A3r).

¹⁹ *veritas autem simplex et unica, utpote, cum linea recta sit quoque una, obliquarum autem infinitus numerus* (*Ibid.*, D2r).

²⁰ *Fallit nimirum spiritus ille mendax, et mentes hominum tum maxime dementat, dum mendacium specie veritatis inumbrat* (*Ibid.*, A2v).

²¹ *recte inde colligere sibi videntur Iesuitae, omnes quoque alias doctrinae partes esse sanas et integras, quae tamen ab haereticis Antichristianae censentur* (*Ibid.*, F4r).

²² *Nam quis est paulo oculator, qui non videat manifestas Satanae insidias, tam temere et sine ulla arte dispositas, ut qui his capitur, mente se quoque et oculis captum restetur* ([Andriejus Volanas], *Paraenesis Andrae Volani*, 1582, A5v).

²³ [Andriejus Volanas], *Paraenesis Andrae Volani*, 1582, p. 163.

²⁴ *scilicet haeresis seipsam prodit, dum verba quidem profert, sed sententiam inde suffuratur, ac intellectum quem ipsa confinxit, dolis inumbrat* ([Andriejus Volanas], *Epistolae aliquot*, 1592, D2v).

*dami ir darydami raštus, jie [antitrinitoriai – aut.] tarpusavyje nesutaria*²⁵.

Antitrinitoriai turėjo savą erezijos supratimą, buvo įsitikinę, kad nuo Romos katalikų tikybos jų doktrina skiriasi ne daugiau nei Evangelikų reformatų bažnyčios. Volanas percitavo radikaliosios srovės atstovų, kurių vertinimo atskaitos taškas tas pats – katalikybė, žodžius: *Taigi, jie [antitrinitoriai – aut.] reikalauja, kad mes, jei nenorime būti laikomi eretikais, arba pritartume visiems Romos bažnyčios įsitikinimams, arba netaškytume erezijos dėme jų, kurie panašiai nukrypsta nuo Romos bažnyčios mokymo*.²⁶

Suprantama, Volanas abiejų – evangelikų reformatų ir antitrinitorių – ideologijų nelaiikė lygiavertėmis. 1589–1592 m. korespondencijoje unitorių (Jono Licinijaus Namislovijaus (apie 1550–prieš 1636), Andriejaus Fričo Modževskio (apie 1503–1572), Andriejaus Dudičo (Andrzej Dudycz, Andrés Dudith, 1533–1589)) keltoms idėjoms apie kompromisų paiešką (irenizmas) nebuvo palankus, į tokias diskusijas nesivėlė.

Taigi, 26-erius metus nuosekliai stebėjęs, analizavęs ir kovojęs su viešojoje erdvėje besireiškiančiu antitrinitorizmu, Andriejus Volanas savo paskutiniame, 1592 m. pasirodžiusiame trinitoristinės

polemikos veikalė pranašavo greitą erezijos baigtį. Iš tiesų Volanas gana tiksliai nuspėjo antitrinitorizmo Lietuvoje žlugimą: judėjimas slopo mirus vienam iš aktyviausių antitrinitorių Simonui Budnui ir judėjimo rėmėjui Jonui Kiškai (1547–1592). Galutinai radikalųjų evangelikų istoriją Abiejų Tautų Respublikoje užbaigė 1658 m. Seimo priimtas įstatymas, pagal kurį jie arba turėjo pereiti į katalikybę, arba išvykti iš šalies (dalis pasitraukė į Transilvaniją, Prūsiją, Nyderlandus). Kol kas dar nėra išsamiai tirta ir mokslininkų įvertinta, kokią tiesioginę ar netiesioginę įtaką šiam sprendimui ir antitrinitorių vertinimui šalyje turėjo autoritetingi Volano polemikai ir vieši pasisakymai. Tačiau akivaizdu, kad literatūrinėje polemikoje evangelikų reformatų ideologas aiškiai įvardijo antitrinitorizmo kaip erezijos požymius (ankstyvosios Bažnyčios mokymo nesilaikymas, idėjų naujumas, prasimanymų klaidingumas, nuomonių įvairovė, apsimetinėjimas, *sola scriptura* principo iškraipymas), bandė destruktivų, pačius krikščionybės pagrindus ardantį judėjimą tramdyti, siūlydamas *rykštes* ir *pentinus* – ankstyvosios krikščionybės pavyzdžiu atnaujintą ortodoksinį evangelikų reformatų mokymą (*Antrąjį helvetų tikėjimo išpažinimą*, 1566).

²⁵ *tanta in scripturis torquendis et depravandis inter eos dissensio* (Ibid., A3r).

²⁶ *Ergo aut omnibus Ecclesiae Romanae placitis subscribendum nobis denuntiant, ne pro haereticis iudicemur, aut sibi haereseos maculam non esse aspergendam, qui similiter ab Ecclesiae Romanae doctrina dissentiunt* ([Andriejus Volanas], *Paraenesis Andreae Volani*, 1582, p. 162).

DOCTRINA, VIRTUTE, AC PIETA-
TE SPECTATISSIMO DOMINO IO-
anni Schemeto, Magnifici olim Melchioris Schemeti
Castellani Samogithiae, Filio: Patricio Lithuano,
Domino et amico plurimum
observando.

Quam misera semper fuerit Ecclesiae Christi conditio, vir Generose, Domine, et amice observande, non solum praeteriti temporis memoria, sed et praesens rerum aspectus nos abunde docere potest. Sicut enim prioribus seculis varios hostium Christi insultus foris passa est Ecclesia, et intus mutuis certaminibus, ac dissensionum fluctibus fuit agitata, ita et temporibus nostris non dissimilem experitur sortem, et haud scio an gravius etiam affligatur. Namque vis et persecutio ab extraneis hostibus olim fuit adhibita: nunc, non solum domesticis contentionibus laceratur, sed armis etiam intestinis oppugnatur. Mira profecto Sathanae rabies est, tam infesto cum* odio flagrare in Ecclesiam Christi, ut omnibus appositis machinis eam omnino evertere cupiat. Sed coedibus quidem et laniena, quam in fideles aliquando exercuit, non tam magnam stragem edere potuit, quam falsis et perversis doctrinis. Experientia enim quotidiana compertum est, sicut ex veteribus quidam vere dixit, non tam hortos crescere fluminibus irrigatos, quam Ecclesiam Christi, sanguine sanctorum foecundatam. Illa demum miserabilis semper clades visa est, quam corruptis hominum animis, et falsa doctrina fascinatis attulit, ita contagione per omnes homines serpente, ut plures semper prius interierint, quam mali vim

cognoscere potuissent. Hoc vero in una Ariana peste animadversum fuit, quae ita late pervagata est, tantaque rerum suarum incrementa habuit, ut qui sanam et veterem Ecclesiae Catholicae de Dei Filio retinerent sententiam, in summas iam quasdam adducti fuerint angustias. Fallit nimirum spiritus ille mendax, et mentes hominum tum maxime dementat, dum mendacium specie veritatis inumbrat, et pro ea se viribus omnibus dimicare credulis hominibus persuadet, dum tamen eam fortissime oppugnat. Hanc vero eius artem, vel hoc seculo nostro cernere licet, qui Ebioniticam et Samosatenianam denuo ex inferis excitans haeresim, isto colore fucatam venditat, quod scilicet ipsissimam veritatem a vanis hominum omnibus inventis repurgatam proponat, nec se sapere quidquam velle praeter scripturam sacram confidenter clamitet. Itaque solitis hisce dolis et artibus facile improvidas hominum mentes illaqueat, et antequam fraudem deprehendere possint, captiosis suis retibus involvit. Et sic a natura humanum genus ad amplectendum mendacium propendet, ut laxis habenis in omnem errorem et fictam quamvis religionem prouat, ad sanam vero, et synceram Christi doctrinam recipiendam multis stimulis et calcaribus opus habet. Sed si in Ariana haeresi, victrix tandem Dei veritas, omnes dolos et fraudes Sathanae, successu temporis detexit, futurum et ego auguror, ut non dissimilem haec impostura

* Originale korektūros klaida: *eum*.

Samosateniana sit habitura exitum, breviori tamen temporis spatio gliscens, neque in tantam hominum multitudinem excrescens. Maiore enim audacia et impudentia, quam Ariana, scripturas sanctas corrumpit et adulterat, dum earum patrocinium se suscipere simulat, et adeo nil se cum universa Ecclesia Christi habere commune profitetur, ut eximios omnes Ecclesiae pastores ac doctores, et praeclaros martyres ab Apostolicis usque temporibus ad nos decurrentes, pro vanis et nugacibus hominibus reputet. Accedit eo tanta in scripturis torquendis et depravandis inter eos dissensio, ut cum uno omnes animo eas corrumpere decreverint, diversitate tamen opinionum in una ac simplici corrumpendarum via convenire secum nequeant. Quae vero nuper absurda sua in Evangelium Ioannis procuderunt commenta, quae itidem ex philosophiae armamentario ad oppugnandam Filii Dei Divinitatem eiaculati sunt tela, ea omnia sic labefactata ac pessundata effecit doctissimus vir et Theologus insignis, terna iam sua responsione Franciscus Iunius, ut nisi coeca pertinacia obstaret, ipsi iam crassissimum hunc errorem suum agnoscere possent. Me quidem, quod nonnulli hoc nomine compellare non dubitaverint, et quibusdam etiam argumentis suis pertrahere in sententiam suam conati sint, paucis illis respondendum duxi, et patefacta summa opinionis eorum absurditate, illos in viam, et saniozem revocare mentem tentavi. Utinam Dominus virtute Spiritus sui Sancti hoc in eis efficiat, quod in multis aliis effecit, ut errorem suum

agnoscentes, uno corde et ore Christum nobiscum glorificent, et non modulo rationis suae abstrusum illud Christianae Religionis mysterium metiri discant, sed regendos se certis et infallibilibus Divinae vocis oraculis permittant. Ego quidem quae privatim tanquam ad amicos scripsi, ad illos solos pertinere volui, et intra privatos parietes hactenus retinui: Sed quia haec tecum communicari voluisti, tibi sane morem gerendum duxi tanquam Domino et amico plurimum observando, ut si vel ea publicare tibi visum fuerit, homini et singulari doctrina exulto, et limato iudicio praedito, voluntati tuae non sim refragaturus. Quamvis enim haec cum doctissimorum hominum scriptis non sunt comparanda, qui in explicanda hac doctrina egregiam operam navarunt, et cavillationes adversariorum omnes exacte confutaverunt, non erit inutile tamen, mutuum hunc consensum nostrum in praecipuo religionis nostrae articulo quam plurimis notum esse, ut cognoscant nos non cum Catholica Ecclesia bellum gerere, aut sopitas ante haereses denuo in luce revocare, sed solis novis Romanae Ecclesiae erroribus, et vanis hominum traditionibus valedicentes, in pura illa ac simplici veteris et Apostolicae Ecclesiae sententia conquiescere. Vale diu ac feliciter cum Magnifico Domino Venceslao Castellano Polocensi, germano tuo, totaque nobilissima familia vestra, et nos solito amore tuo complectere.

Datum in praedio meo Biutiscino, die 26 Ianuarii. Anno 1592.

Tui amantissimus.
Andreas Volanus

KILNIAJAM PONUI,
pranašiausiam savo mokytumu, dorybe ir dievobaimingumu,
ponui Jonui Šemetai²⁸,
velionio garbiojo [pono] Merkelio Šemetos²⁹, Žemaitijos kašteliono, sūnui,
Lietuvos patricijui, Ponui ir didžiai gerbiamam draugui.

Kokia varginga visuomet buvo Kristaus Bažnyčios būklė, Kilnūsiai Pone ir gerbiamas drauge, mums kuo aiškiausiai atskleidžia ne tik praėjusių laikų prisiminimai, bet ir žvilgsnis į dabartinę padėtį. Mat kaip ankstesniais amžiais Bažnyčia kentė įvairias išorinių Kristaus priešų užgaules ir buvo varginama vidinių ginčų bei nesantaikos audrų, taip ir mūsų laikais ji patiria panašią dalį, ir kažin ar ne sunkiau yra žalojama. Kadaisė išorės priešai prieš ją pasitelkdavo jėgą ir persekiojimus; dabar ji yra ne tik vidinių kovų draskoma, tačiau netgi saviškių ginklais puolama. Iš tiesų stebėtinas tas Šetono šėlsmas, liepsnojantis tokia baisia neapykanta Kristaus Bažnyčiai, kad bet kuriomis pasitaikiusiomis priemonėmis trokšta visiškai ją išgriauti. Tačiau žudynėmis ir skerdynėmis, kuriomis kažkada naikino tikinčiuosius, jis padarė mažiau žalos negu apgaulingais ir iškrypusiais mokymais²⁹. Juk iš kasdie-

nės patirties yra žinoma, kaip teisingai yra pasakęs kažkuris iš senovės autoritetų, kad Kristaus Bažnyčia, patręšta šventųjų krauju, suveša labiau nei sodai, palaistyti vandeniui. Tačiau visuomet buvo matyti, kokią pasibaisėtiną žalą jis padarydavo, gadindamas žmonių sielas, susižavėjusias klaidingais mokymais, – taip, kad užkrautui šliaužiant nuo vieno žmogaus prie kito, daugelis pražūdavo nespėję nė atpažinti blogio jėgos. Tai iš tikrųjų buvo pastebėta ir per vieną iš arijonų³⁰ marų, kuris buvo pasklidęs taip plačiai ir turėjo tokį sekėjų prieaugį, kad tie, kurie buvo išlaikę sveikas ir senas Katalikų³¹ bažnyčios pažiūras apie Dievo Sūnų³², jau buvo patekę į labai keblią padėtį. Suprantama, ši melaginga

²⁷ Dedikacija Jonui Šemetai, Batakių seniūnui (1590–1601), kurio lėšomis Vilniuje veikusioje evangelikų reformatų bendrijos spaustuvėje 1592 m. išleistas veikalas *Keletas laiškų, skirtų sugriauti samosatiečių doktrinos klaidingumui ir sutvirtinti tikrajai nuomonei apie dievišką Trejybę* ([Andriejus Volanas] *Epistolae aliquot*, 1592, A2r–A3v).

²⁸ Merkelis Šemeta – Palangos bei Tendziogalos seniūnas ir Žemaitijos paseniūnis (1548–1551); Žemaitijos kaštelionas (1566–1570); Beržėnų tijųūnas (1550–1570) (E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409–1566 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 347–348, 402).

²⁹ Turimos galvoje antitrinitorių skelbtos idėjos, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje išplitusios XVI a. II p.

³⁰ Arijonais vadinami Aleksandrijos vyskupo Arijaus (250/256–336) mokymo (apie hierarchiją Švč. Trejybės dogmoje: Tėvas yra amžinas, Sūnus yra žemesnis už Tėvą, nes Dievo sukurtas laike – pagimdytas, o Šventoji Dvasia sukurta) sekėjai, vėliau šį įvardijimą krikščioniškų konfesijų atstovai taikė visiems antitrinitoriškos ideologijos propaguotojams. Lietuvoje antitrinitorizmo pradžia siejama su Petro Gonezijaus (Piotr z Goniądza, Petrus Gonesius, apie 1530–1573) asmeniu, kuris 1555 m. grįžęs po studijų Paduvos universitete, Migelio Serveto idėjų įtaką patyręs greičiausiai per teisės profesorių Mateo Gribaldį Mofą (Matteo Gribaldi Moffa, apie 1505–1564), žodžiu skelbė naują ideologiją, kuri fiksuojama 1556 m. Secemino sinode.

³¹ Katalikiškumo įvardijimas XVI a. evangelikų vartotas visuotinumui reikšme (pagal graikišką žodį *katholikos*), darant skirtį tarp neregimosios ir institucinės (Romos katalikų) Bažnyčios.

³² Kalbama apie visuotiniuose bažnyčios susirinkimuose Nikėjoje (325), Konstantinopolyje (381) ir Chalkedone (451) priimtas dogmines trinitologines bei kristologines formuluotes.

dvasia suklaidina ir labiausiai apkvailina žmonių protus tuomet, kai melą pridengia tiesos regimybe ir įtikina patikliusius, kad ji visomis jėgomis kausis už tiesą, iš tikrųjų smarkiausiai ją puldama. Šitą jos klastą galima pastebėti ir mūsų amžiuje, kuris, iš požemių karalystės vėlei prikeldamas ebionitų³³ ir samosatiečių³⁴ ereziją, perša ją, nudažęs tokiomis spalvomis, tarsi ji žadėtų grynų gryniausių tiesą, apvalytą nuo visų tuščių žmogiškų išsigalvojimų, ir drąsiai skelbtų niekuo kitu nenorinti vadovautis kaip tik Šventuoju Raštu³⁵. Tokiomis paprastomis suktybėmis bei klastomis [toji erezija] ir suvilioja neįžvalgius žmonių protus bei įpainioja į melagingus savo tinklus, pirmiau nei jie gali išvelgti apgaulę. Jau ir taip žmonių padermė iš prigimties linksta į melą, tad atleidus vadeles ji puola į visokias klaidas ir netikrą tikėjimą, o tam, kad grįžtų prie sveiko ir

³³ Ebionitais, akcentuojant ryšį su ankstyvųjų amžių judėjų erezija, vadinami vienos iš antitrinitizmo krypčių – unitorizmo (kitais – socinizmo, Lelijaus ir Fausto Socinų vardu pavadintos religinio mokymo sistemos) atstovai. Jie atmetė trečiąjį Švč. Trejybės asmenį Šventąją Dvasią, dieviškuoju asmeniu laikė tik Dievą Tėvą bei istorinį žmogų Jėzų, kurio egzistencija prasidejo Mergelės Marijos įsčiose ir kuris dėl žmonių išganymo buvo „įdievintas“ – apdovanotas dieviškumu, o jo amžinumo idėja išgalvota tradicijos, neturi pagrindimo Biblijoje.

³⁴ Samosatiečiais vadinami unitorizmo (socinizmo) atstovai pagal III a. gyvenusių Antiochijos vyskupą Paulių Samosatietį, nušalintą nuo pareigų dėl klaidingų Švč. Trejybės interpretacijų (esą Kristus – paprastas žmogus, kuriame pasireiškia dieviškasis protas).

³⁵ Antitrinitoriai su krikščionybės dogmų sistemo mis kovojo kaip su tam tikros rūšies religiniu racionalizmu. Neradę Švč. Trejybę įrodančių teiginių Šventajame Rašte, tvirtino, kad ji neatitinka proto reikalavimų ir joje glūdi vidinis prieštaravimas. Protą antitrinitoriai skirstė į prigimtinį, žmonėms duotą Dievo, ir filosofinį, religijoje vedantį į įvairius išsigalvojimus. Unitorizmo (socinizmo) mokyme krypta į racionalistinį paties tikėjimo supratimą bei tikėjimo paslapčių minimalizavimą.

gryno Kristaus mokymo³⁶, ją reikia smarkiai paakinti rykštėmis ir pentiniais. Tačiau jei galiausiai Dievo tiesa, kaip nugalėtoja, laikui bėgant atskleidė visas Šėtono klastas ir suktybes arijoniškoje erezijoje, tuomet aš pranašauju, kad panašiai pražus ir ši samosatietiška apgaulė³⁷, kuri, tiesa, išplito per trumpesnę laikotarpį, bet nepatraukė tokios daugybės žmonių. Mat ji su didesniu įžūlumu ir akiplėšiškumu nei arijoniškoji gadina bei klastoja šventuosius raštus, nors dedasi juos globojanti; be to, išsiduoda iš tiesų nieko bendro neturinti su visa Kristaus Bažnyčia, laikydama visus nepaprastus Bažnyčios ganytojus ir mokytojus bei garsiausius kankinius, žinomus nuo Apaštalų laikų, nereikšmingais ir paikais žmonėmis. Prie to dar prisideda, kad iškraipdami ir darydami raštus, jie taip tarpusavyje nesutaria, jog, vieningai nusprendę juos gadinti, jie per tą nuomonų įvairovę negali sutarti dėl vieno ir aiškaus gadinimo būdo³⁸. Visus kvailus prasimanymus, kuriuos jie neseniai sukūrė apie Jono Evangeliją³⁹, visus šūvius,

³⁶ Evangelikai reformatai laikėsi *ad fontes* principo, tikėjimo šaltiniu bei autoritetu pripažindami tik Šventąjį Raštą, tiesioginį žodinio teksto supratimą (*sola scriptura*) ir ankstyvosios Bažnyčios tradiciją (pirmuosiuose visuotiniuose Bažnyčios susirinkimuose priimtus nutarimus ir ankstyvųjų Bažnyčios Tėvų mokymą).

³⁷ Volanas pranašavo greitą unitorizmo (socinizmo) baigtį. Šis mokymas Lietuvoje ir Lenkijoje suklestėjo išplėtotas F. Socino, čia gyvenusio nuo 1579 m. iki pat mirties.

³⁸ Antitrinitorizmo kryptis nebuvo vienalytė, radikalųjų pažiūrų evangelikai niekada nesutarė dėl bendros doktrinos, pasižymėjo pažiūrų ir Šventojo Rašto aiškinimų įvairove (triteizmu, diteizmu, unitorizmo teorijos).

³⁹ Kalbama apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės idėjiniame kontekste tuo metu cirkulivusias unitoristines L. Socino idėjas, išdėstytas veikalė *Brevis explicatio in primum Iohannis caput*, komentuojant Jono Evangelijos prologą.

kuriuos paleido iš filosofijos arsenalo, kad užpultų Dievo Sūnaus dieviškumą, visa tai mokyčiausias žmogus ir žymus teologas Pranciškus Junijus⁴⁰ jau trijuose savo atsakymuose taip išgriovė ir sutriuškino, kad jie ir patys galėtų pripažinti šią riebiausią savo klaidą, jei nebūtų taip akiai užsispyrę. O kadangi ir mane daugelis nedvejodami apšaukė šiuo vardu, net bandė kažkokiais įrodinėjimais patraukti mane savo pažiūrų pusėn, aš pamaniau, kad keliems iš jų reikėtų atsakyti, ir, atskleidęs didžiausią jų požiūrio kvailumą, pamėginau juos grąžinti į [tiesos] kelią ir sveikesnį protą⁴¹. O kad Viešpats savo Šventosios Dvasios galia sukeltų juose tai, ką sukėlė daugelyje kitų, idant jie, pripažinę savo klaidą, viena širdimi ir vienu balsu su mumis garbintų Kristų ir nesimokytų vertinti šios slaptingos krikščioniškojo tikėjimo misterijos savo proto matu, bet leistųsi būti valdomi tikrų ir neklystamų Dieviškojo balso žosmių⁴². Aš norėjau, kad tai, ką kai kuriems rašiau asmeniškai, kreipdamasis kaip į

⁴⁰ Pranciškus Junijus (Franciscus Iunius, 1545–1602) – Heidelbergo universiteto teologijos profesorius. Minimi 1590–1592 m. parašyti trys jo veikalai *Defensio Catholicae doctrinae de S. Trinitate personarum in unitate essentiae Dei* (K. Daugirdas, *Andreas Volanus und die Reformation im Grossfürstentum Litauen*, Mainz: Verlag Philipp von Zabern, 2008, p. 12, 166–167, 307).

⁴¹ Kalbama apie šioje knygoje spausdinamą 1589–1592 m. Volano korespondenciją, kai iš viešojo polemikos lauko (1566 ir 1582 m. Volano veikalai) pereita prie individualių diskusijų, iliustruojančių irenizmo reiškinį – bandymą ieškoti kompromisų, palenkti varžovą (Volanas siekė į evangelikų reformatų tikėjimą atversti Šomaną bei Licinijų Namislovijų, o unitorizmo ideologai stengėsi Volaną patraukti į savo pusę ar bent surasti galimą abiemis konfesijoms poziciją).

⁴² Volanas ragina antitrinitorius priimti evangelikų reformatų tikybą, turėdamas galvoje ortodoksinio *Antrojo helvetų tikėjimo išpažinimo* (*Confessio helvetica posterior*, 1566), 1570 m. priimto Lietuvos ir Lenkijos reformatų generaliniame sinode Sandomire, patvirtinimą.

draugus, pasiektų tik juos vienus ir iki šiol to neviešinau. Bet kadangi panorai, kad pasidalyčiau tuo su tavimi, nusprendžiau, kad tau, kaip Ponui ir labai gerbiamam draugui, būtų protinga paklusti, todėl neprieštarausiu tavo valiai, jei tu, nepaprastai išsilavinęs ir jautria įžvalga apdovanotas žmogus, nuspręstum tai publikuoti. Nors manieji raštai ir neprilygsta darbams mokyčiausiųjų žmonių, kurie nepaprastai uoliai darbavosi aiškindami šį mokymą ir punktas po punkto nuginčijo visas priešininkų sofistikas, vis dėlto tikrai bus naudos, jei kuo daugiau žmonių sužinos apie mūsų abipusį sutarimą šiuo kertiniu mūsų tikėjimui klausimu ir pamatys, kad mes nekariaujame su Katalikų Bažnyčia ir nežadiname kadaise užmigusių erezijų, bet, atsisveikindami vien su naujomis Romos Bažnyčios klaidomis ir niekuo nepagrįstomis žmonių tradicijomis, randame ramybę anose grynose ir tyrose senosios bei Apaštališkos⁴³ Bažnyčios pažiūrose. Gyvuoki ilgai ir laimingai su savo broliu, Gerbiamuoju Ponu Vaclovu⁴⁴, Polocko kaštelionu, ir tegyvuoja visa jūsų kilnioji šeima ir apkabinki mus įprasta savo meile.

Parašyta mano valdose Bijutiškėse. Sausio 26 d., 1592 m.

Tau palankiausias
Andriejus Volanas

Vertė Ramunė Markevičiūtė

⁴³ Krikščionybėje apaštališkumas, pirmųjų Jėzaus mokinių mokymas, yra laikomas vienu svarbiausių tikrosios ir teisingos Bažnyčios požymių, jis ypač aktualizuotas XVI a. kilus reformacijos judėjimui.

⁴⁴ Vaclovas Šemeta – Merklio Šemetos sūnus, Žemaitijos pakamaris (1582–1586), Polocko (1588–1597), Smolensko kaštelionas (nuo 1597) (E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409–1566 metais*, p. 348, 402).

ANDREAS VOLANUS' *SWITCHES* AND *SPURS*: TAMING A HERESY

Gintarė Petuchovaitė

S u m m a r y

The author stresses that the royal secretary Andreas Volanus (about 1531–1610), ideologist of the Evangelical Reformed in the Grand Duchy of Lithuania, had polemics not only with Catholics, but also with Antitrinitarians. His literary polemic with Antitrinitarians lasted for about a half of the 16th century. This article argues that Volanus considered radical Reformation movement as heretical. Therefore, the article attempts to summarize the concept of heresy (non-compliance with early Church teaching, novelty of opinions, fallibility of fabrication, a variety of ideas, hypocrisy, distortion

of the *sola scriptura* principle). The article asserts that Volanus tried to repress radical, destructive ideas by *switches* and *spurs* – by a strict and orthodox Swiss doctrine (*Confessio helvetica posterior*, 1566). In this article, text of Volanus – dedication to Ioanni Schemeto, a nobleman of Samogitia, from the last work of polemic *Epistolae aliquot ad refellendum doctrinae Samosatiniæ errorem, ad astruendam Orthodoxam de Divina Trinitate sententiam, hoc tempore lectu non inutiles* (1592) – is presented and commented. This text reveals Volanus' position and his attitudes to heresy.

Gauta: 2013 09 02

Priimta publikuoti: 2013 10 21

Autorės adresas:

Vilniaus universiteto

Lietuvių literatūros katedra

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

El. paštas: gire.pet@gmail.com